

- систематический анализ литературы с использованием ключевых слов: «ВИЧ-инфекция», «продолжительная антиретровирусная терапия», «long-acting ART», «генное редактирование», «CRISPR», «доступность терапии», «Центральная Азия»;
- сравнительно-аналитический метод для оценки различий во внедрении инновационных терапевтических стратегий между странами региона;
- контент-анализ нормативно-правовых и программных документов в сфере ВИЧ/СПИДа;
- описательно-статистический анализ данных по охвату АРТ, приверженности лечению и доступности современных препаратов;
- экспертно-аналитический подход при интерпретации данных о перспективах внедрения генных технологий в клиническую практику.

Сравнительный анализ терапевтических методов

Для систематизации данных об эволюции стратегий нами проведен сравнительный анализ, результаты которого представлены в Таблице 1.

Таблица 1. Сравнительная характеристика традиционной и инновационной АРТ

Параметр	Традиционная АРТ	Современные методы (2020-25)	Преимущество
Режим	Ежедневный (перорально)	Инъекции (раз в 1–6 мес.)	Высокий комплаенс
Классы	НИОТ, ННИОТ, ИИ	Ингибиторы капсида, bNAbs	Работа при резистентности
Цель	Супрессия нагрузки	Эрадикация резервуаров	Шанс на полное излечение
Гены	Не применяется	Система CRISPR/Cas9	Удаление провируса из ДНК

Побочные эффекты и риски (по Gulick R.M. и Flexner C.W., 2024)

Внедрение новых форм терапии выявило специфический спектр нежелательных явлений:

- Локальные реакции (ISR): Болезненность в месте инъекции (у 80% пациентов).
- Метаболические сдвиги: Риск увеличения ИМТ и дислипидемии.
- Генетические риски: Возможность офф-таргет эффектов (нецелевых мутаций) при использовании CRISPR/Cas9.

Региональный аспект: СНГ и Центральная Азия

В регионе Восточной Европы и Центральной Азии (ВЕЦА) наблюдается рост новых случаев. Данные по охвату каскадом услуг 95-95-95 представлены на

Рис. 1. Реализация стратегии 95-95-95 в регионе ВЕЦА (по данным UNAIDS, 2024).

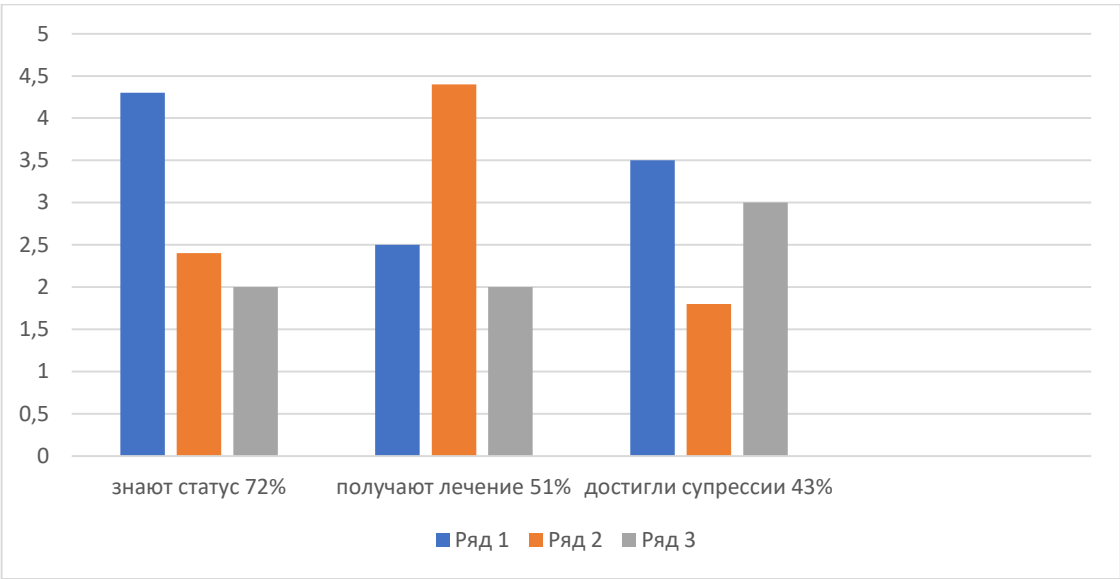

Таблица 2. Статистика новых случаев и факторов риска (2023–2024 гг.)

Страна	Новые случаи (оценка)	Ключевой фактор риска
Казахстан	~2 100	Рост полового пути передачи
Узбекистан	~14 000	Гетеросексуальные контакты, ПИН
Кыргызстан	~830	Инъекционное употребление (ПИН)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проведённое исследование показало, что в период 2020–2025 гг. терапия ВИЧ-инфекции характеризуется активным развитием инновационных подходов, направленных на повышение эффективности лечения, улучшение приверженности пациентов и качества их жизни.

Пролонгированные формы антиретровирусной терапии продемонстрировали высокую клиническую эффективность и безопасность, а также значительный потенциал для снижения частоты приёма препаратов и уменьшения риска нарушения режима лечения.

Технологии генного редактирования, включая методы на основе CRISPR/Cas и модификации рецептора CCR5, находятся преимущественно на стадии экспериментальных и ранних клинических исследований.

Несмотря на обнадеживающие результаты, их широкое внедрение в клиническую практику в настоящее время ограничено технологическими, этическими и экономическими факторами, а также недостатком долгосрочных данных о безопасности.

Анализ доступности инновационных методов терапии в странах Центральной Азии выявил существенные межстрановые различия, обусловленные уровнем финансирования здравоохранения, нормативно-правовой базой, логистическими возможностями и степенью интеграции международных программ поддержки. В большинстве стран региона сохраняется ограниченный доступ к пролонгированным формам АРТ, тогда как генные технологии пока не включены в национальные программы лечения ВИЧ-инфекции.

Таким образом, для повышения эффективности борьбы с ВИЧ-инфекцией в странах Центральной Азии необходимы расширение доступа к инновационным схемам терапии, совершенствование национальных клинических протоколов, укрепление системы здравоохранения и развитие международного научного и финансового сотрудничества.

Перспективным направлением является поэтапная интеграция пролонгированных АРТ с параллельной оценкой возможности внедрения генных технологий по мере накопления доказательной базы и снижения их стоимости.

Современная вирусология движется к персонализированной биотерапии. Переход на инъекционные формы и развитие CRISPR-технологий — ключевые факторы достижения эпидемиологического контроля над ВИЧ к 2030 году.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Gulick, R. M., & Flexner, C. W. (2024). Long-Acting HIV Treatment. *Ann. Rev. Med.*
2. UNAIDS Report (2024). The Urgency of Now.
3. Saag M.S. (2021). HIV Infection Management. *NEJM*.

1-SINF O'QUVCHILARINING MAKTABGA ADAPTATSIYA JARAYONINI SOFT SIKL METODLAR ORQALI IMPERIK TADQIQ ETISH

Xodjimetova Nargiza
Toshkulova Nafisa

Xalqaro Nordik Universitetu 1 kurs magistrantlari.

Annotatsiya: *Mazkur maqolada 1-sinf o'quvchilarining maktabga adaptatsiya jarayonini soft sikl metodlar asosida empirik tadqiq etish masalasi yoritilgan. Tadqiqotning dolzarbligi boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning yangi ijtimoiy muhitga moslashuvi ularning keyingi o'quv faoliyati samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishi bilan izohlanadi. Ishda adaptatsiya jarayonining psixologik-pedagogik xususiyatlari tahlil qilinib, soft sikl metodlarining mazmuni, bosqichlari va amaliy qo'llash mexanizmlari ochib berilgan. Empirik tadqiqot davomida kuzatuv, so'rovnoma, suhbat va psixologik diagnostika metodlaridan foydalanildi. Olingan natijalar soft sikl yondashuvi asosida tashkil etilgan moslashtirish ishlari o'quvchilarning emotsional barqarorligi, o'quv motivatsiyasi va ijtimoiy faolligini oshirishini ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari boshlang'ich ta'lim amaliyotida moslashuv jarayonini samarali tashkil etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *Adaptatsiya, 1-sinf o'quvchisi, soft sikl metodlar, empirik tadqiqot, psixologik moslashuv, boshlang'ich ta'lim.*

O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy siyosatida milliy o'zlikni anglash, milliy va umumbashariy qadriyatlarni o'zlashtirish orqali shaxs bilan jamiyat o'rtasida uyg'unlikni vujudga keltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada mamlakatimizda yoshlar, o'quvchilarning qobiliyatlari, iste'dodlari, ichki imkoniyatlari o'ziga xos individual-psixologik xususiyatlarini tadqiq etish uchun barcha imkoniyatlar mavjud.

Kishi dunyoga kelgandan so'ng, avvalo, uning ota-onasi, farzandini unib-o'sishini, kamol topishini istaydi. Kelajakda esa o'z imkoniyatlaridan kelib chiqib shu yurtning biror koriga nafi tegadigan barkamol avlod sifatida ulg'ayadi. Maktabga borish bolaning hayotida katta o'zgarishlarga olib keladi. Bu davrda uning psixikasi ma'lum bir yukni boshdan kechiradi, chunki bolaning odatiy turmush tarzi keskin o'zgaradi va ota-onalar va o'qituvchilar tomonidan qo'yiladigan talablar kuchayadi.

Natijada, moslashishda qiyinchiliklar paydo bo'lishi mumkin. Maktabda moslashish davri odatda 2 oydan 3 oygacha. Ba'zilar uchun o'qishning birinchi yilida maktabga to'liq moslashish sodir bo'lmaydi. Ta'lim faoliyatidagi muvaffaqiyatsizliklar, tengdoshlar bilan yomon munosabatlar, katta yoshlilarning salbiy baholari asab tizimining keskin holatiga olib keladi, bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi pasayadi, tashvish kuchayadi, bu esa maktabning moslashuviga olib keladi.

So'nggi yillarda bolalarda maktab o'qishining boshlanishi bilan bog'liq holda yuzaga keladigan moslashuvni tahlil qilishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu muammo shifokorlarning ham, psixolog va o'qituvchilarning ham e'tiborini tortadi.

Boshlang'ich maktabga moslashish o'quvchilar uchun qiyin vaqt bo'lishi mumkin va psixologik yordam ularga o'zgarishlarni yengishga yordam beradi. Psixologik yordam akademik muvaffaqiyat va ruhiy salomatlikni yaxshilash bilan bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ruhiy salomatlik bilan og'rigan bolalar ma'lumotni o'rganish va saqlash qiyin (Vahedi va boshq., 2019). Depressiya, tashvish yoki stressni boshdan kechirayotgan bolalar ham huquqbuzarlik xatti-harakatlarini rivojlanish xavfi ostida bo'lishi mumkin. Shuning uchun psixologik yordam bolalarni xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi muhitda o'rganishi va o'sishini ta'minlashda juda muhimdir.

Maktab eng ko'p muhim bosqich bolaning hayotida, uning balog'atga to'liq kirishidan oldin. Aynan shu yerda u kelgusida ijodiy, kasbiy va ma'naviy yuksalish uchun barcha zarur bilim, ko'nikma, ko'nikmalarni egallaydi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, hatto muvaffaqiyatli va sodiq bolalar bog'chasi Bolalar, o'zlari uchun mutlaqo yangi jamiyatni idrok etish qiyin, juda ko'p qat'iy talablar, to'liq va tizimli o'qish, intizom, umuman qatnashmagan bo'lajak birinchi sinf o'quvchilari haqida gapirmasa ham bo'ladi. maktabgacha ta'lim muassasasi.

Ularning barchasi to'g'ri, tizimli moslashishni talab qiladi. Oldindan boshlash kerak, yaxshisi bilan katta guruh bolalar bog'chasi. Tabiiyki, maktabgacha ta'lim muassasasi doirasida mahalliy ijtimoiy o'qituvchining ishi bolalarni maktab o'quv dasturi tamoyillari, xulq-atvori, intizomi va birinchi sinf o'quvchisining ish jarayonining qisqa muddatli simulyatsiyasi bilan tanishtirish uchun amalga oshiriladi. amalga oshiriladi. Biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, bu muolajalar ko'pincha etarli emas - chaqaloq hali ham yuqoridagi harakatlarni sof shaklda qabul qiladi. o'yin shakli Bu ham maktabgacha ta'lim guruhining muntazam qatnashishiga xizmat qilmoqda.

Kattalarning bolalar haqidagi fikri bolaning kelajakdagi taqdiriga tashxis qo'yishiga, uni oldindan aytib berishga qaratilmasligi kerak. Maqtash yoki tanbeh berish ham o'sha qoidaga asosan tuzilishi kerak. Tayyor baholash o'rniga qilingan xarakatlar va ular natijasini keng yoritib berish darkor. Xulosa chiqarish va baho berishni bolaning o'ziga qo'yib berish lozim. Avvalo ilk bor maktabga qadam qo'yayotgan bolani belgilangan yoshdan oldin berishga shoshilmaslik zarur. Buning oqibatida bolaning sinfdosh tengqurlaridan orqada qolishiga va maktabga borishga bo'lgan xohishining pasayib, keyinchalik bezib qolishiga sabab bo'lishi mumkin.

Atrofdagi tengqurlariga nisbatan kichik bo'lgan bola tushuntirilgan narsani qiyinchilik bilan tushunadi. Bir fandan ikkinchi fanga o'zgarganda fikrlarini va hayolllarini yig'olmay qolishi, o'qish, yozish, matematika kabi asosiy fanlarni o'zlashtirishda ortta qolib o'zlarini zaif deb hisoblashlari yoki umuman beparvo holga kelib qolishlari mumkin, o'zlarini o'quvchi mavqeida anglamay xulq-atvorida bolalik, o'yinqaroqlik kabi hislatlarni namoyon qilib o'qituvchi va sinfdoshlari bilan munosabat o'rnatishda ham qiyinchilikka uchrashlari turgan gap. Respublikamizda ota-onalar guruhlari bilan ish olib borishning zarurligi bolaning psixik taraqqiyoti uchun kattalar bilan muloqot hal qiluvchi rol o'ynashi bilan birga bolada yuzaga kelgan salbiy psixik xususiyatlarni tuzatish ishlarini o'tkazishning tarkibiy qismi hisoblanadi.

Shunday qilib, E.Erikson konsepsiyalarida 6-12 yoshdagi bolaga o'qish va mehnat hayoti bilan tanishish va o'rganishni ta'minlaydigan davr, deb qaralgan[2]. Ehtimol, aqliy rivojlanishning barcha sohalaridagi eng muhim ko'nikmalar aynan mana shu yoshligini anglagan holda ota-onalar yutuqlarning yaxshilanishi va mustahkamlanishiga harakat qilishlari lozim. Ularning somatik buzilishlarini anglab, tuzatish ham aynan ota-onaning eng asosiy vazifasi hisoblanadi. Bola ta'lim faoliyatidan tashqariga chiqqanda muvaffaqiyatsizliklar ta'siri ostida o'zining qadrqimmatini ham his qilish tuyg'usi paydo bo'ladi. Bora-bora tegishli tanlash imkoniyatining cheklanganligi sababli o'z-o'zini namoyon qilish ko'pincha maktab me'yorlariga ongli ravishda qarshilik ko'rsatish orqali amalga oshiriladi. Maktabga qiziqish asta-sekin pasayib, psixosomatik kasalliklarning yanada avj olib neyropsiyatrik kasalliklar rivojlanishiga olib keladi.

Bolani maktabga psixologik qo'llab-quvvatlashning bir qismi sifatida psixolog bolaga tashvishlarni engishga va yangi muhitga moslashishga yordam beradigan turli xil usul va usullardan foydalanishi mumkin. Masalan, ijtimoiy ko'nikmalarni va o'z-o'zini hurmat qilishni rivojlantirishga yordam beradigan o'quv o'yinlarini o'tkazish mumkin. Boshlang'ich maktabga moslashish qiyin jarayon bo'lishi mumkin va o'quvchilarga yangi muhitga moslashishda psixologik yordam zarur. Ota-onalar, tarbiyachilar va o'qituvchilar bolalar uchun xavfsiz va qulay muhitni ta'minlash uchun birgalikda ishlashlari kerak. Faol tinglash, ijobiy mustahkamlash, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, maslahat xizmatlari va guruh terapiyasi psixologik yordam ko'rsatishning samarali usullaridir. Hissiy va psixologik yordam ko'rsatish orqali bolalar xavfsiz, qo'llab-quvvatlovchi muhitda o'sishi va rivojlanishi hamda akademik va shaxsiy hayotlarida muvaffaqiyat qozonishi mumkin.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning hayotida muhim ijtimoiy-psixologik davr hisoblanadi. Ayniqsa, 1-sinf o'quvchilarining maktabga moslashuv (adaptatsiya) jarayoni ularning keyingi ta'lim muvaffaqiyatini belgilab beruvchi asosiy omillardan biridir. Maktab muhiti, yangi ijtimoiy rollar, o'qituvchi va tengdoshlar bilan munosabatlar, intizom qoidalariga rioya qilish kabi omillar boladan jiddiy psixologik moslashuvni talab etadi.

Adaptatsiya jarayoni — bu bolaning yangi ta'lim sharoitiga fiziologik, psixologik va ijtimoiy jihatdan moslashish jarayonidir. Agar ushbu jarayon samarali tashkil etilmasa, o'quvchida xavotirlik, o'ziga ishonchsizlik, darslarga qiziqmaslik, tajovuzkorlik yoki passivlik kabi holatlar kuzatilishi mumkin.

Mazkur jarayonni o'rganishda soft sikl metodlari alohida ahamiyat kasb etadi. Soft sikl metodlar — bu bosqichma-bosqich, yumshoq o'tish asosida tashkil etiladigan pedagogik-psixologik yondashuvlar bo'lib, ular bolani keskin o'zgarishlarga emas, balki asta-sekin yangi muhitga moslashtirishga qaratilgan. Ushbu metodlar quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. Diagnostika bosqichi – o'quvchilarning psixologik holati, tayyorgarlik darajasi, kommunikativ ko'nikmalari va emotsional barqarorligini aniqlash.

2. Moslashtiruvchi faoliyat bosqichi – o‘yin texnologiyalari, jamoaviy mashg‘ulotlar, rolli o‘yinlar, ijobiy rag‘batlantirish orqali ijtimoiy muhitga kirishishni yengillashtirish.

3. Kuzatuv va tahlil bosqichi – o‘quvchilarning xulq-atvori, o‘quv motivatsiyasi va ijtimoiy faolligini muntazam monitoring qilish.

4. Korreksion bosqich – aniqlangan muammolar asosida individual va guruhiiy psixologik-pedagogik yordam ko‘rsatish.

Empirik tadqiqot jarayonida kuzatuv, so‘rovnoma, psixologik testlar, suhbat va pedagogik eksperiment metodlaridan foydalaniladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, soft sikl metodlari asosida tashkil etilgan moslashuv jarayonida o‘quvchilarning darsga qiziqishi ortadi, o‘zini erkin tutish ko‘nikmalari shakllanadi hamda sinf jamoasiga integratsiyalashuvi tezlashadi.

Shuningdek, o‘qituvchi va ota-onalar hamkorligi adaptatsiya jarayonining muhim omili hisoblanadi. Ota-onalarni pedagogik jarayonga jalb etish, maslahatlar berish va muntazam muloqot olib borish bolaning psixologik barqarorligini mustahkamlaydi.

Xulosa qilib aytganda, 1-sinf o‘quvchilarining maktabga adaptatsiya jarayonini soft sikl metodlar asosida tashkil etish ta‘lim samaradorligini oshiradi, emotsional zo‘riqishni kamaytiradi hamda bolalarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Ushbu yondashuv zamonaviy boshlang‘ich ta‘lim tizimida ustuvor pedagogik mexanizmlardan biri sifatida qaralishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Turaev, M. (2021). Zamonaviy mehnat bozorida shaxsiy kompetensiyalar va soft skills'ning o‘rni. Toshkent: Ilm Ziyo nashriyoti.

2. Karimova, G. (2020). Professional faoliyatda kommunikativ ko‘nikmalarning ahamiyati. O‘zbekiston pedagogik jurnali, №2, 45-50-betlar.

3. Nazarova, D. (2022). Soft skills va ularni ta‘lim jarayonida shakllantirish yo‘llari. Psixologiya va ta‘lim, №3, 28-34-betlar.

4. Toshpo‘latov, A. (2023). SHAXS PSIXODIAGNOSTIKASIDA PROYEKTIV METODIKALARDAN FOYDALANISH. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3(5 Part 2), 170–178. извлечено от <https://inacademy.uz/index.php/ejsspc/article/view/16154>

5. Goleman, D. (2006). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York: Bantam Books.

YANGI O'ZBEKISTONDA BOSHLANG'ICH TA'LIMGA BERILAYOTGAN E'TIBOR

Matmusayeva Muharram Abubakirovna

*Uzun tumani 1-sonli umumiy o'rta ta'lim
maktabining boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi.*

Mazkur maqolada Yangi O'zbekistonda boshlang'ich ta'lim tizimiga berilayotgan e'tibor, amalga oshirilayotgan islohotlar hamda ularning mazmun-mohiyati tahlil qilinadi. Boshlang'ich ta'limning uzluksiz ta'lim tizimidagi o'rni, yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalashdagi ahamiyati ochib beriladi. So'nggi yillarda ta'lim sifatini oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, o'quv dasturlarini takomillashtirish, o'qituvchilarning kasbiy salohiyatini yuksaltirish va moddiy-texnik bazani mustahkamlash borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar ilmiy tahlil etiladi. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida boshlang'ich ta'lim mazmunini yangilash, kompetensiyaviy yondashuvni keng joriy etish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Tadqiqot natijalari Yangi O'zbekistonda boshlang'ich ta'limni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *Yangi O'zbekiston, boshlang'ich ta'lim, ta'lim islohotlari, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik innovatsiyalar, ta'lim sifati, davlat siyosati.*

So'nggi yillarda O'zbekiston hayotining barcha jabhalarida tub o'zgarishlar, izchil islohotlar va ilg'or tashabbuslarni kuzatish mumkin. Mamlakatimiz taraqqiyotining yangi bosqichi — “Yangi O'zbekiston” konsepsiyasi asosida shakllanib, unda xalq manfaatlari, inson qadri, adolat tamoyillari asosiy yo'nalishga aylangan. Ushbu davrda nafaqat boshqaruv tizimi, balki ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy va ma'naviy sohalarda ham mutlaqo yangi yondashuvlar qaror topmoqda.

“Yangi O'zbekiston — yangilanish va bunyodkorlik davri” degan yondashuv nafaqat shiorga, balki amaliy harakatlar mezoniga aylangan. O'zbekiston Respublikasining Harakatlar strategiyasi, taraqqiyotning “O'zbekiston – 2030” strategik yo'nalishlari va “Inson qadri uchun” tamoyili asosida amalga oshirilayotgan islohotlar, ayni paytda, davlat boshqaruvidan tortib fuqarolik jamiyatining rivojlanishigacha bo'lgan barcha sohalarga o'z ta'sirini ko'rsatmoqda.

Asosiy qism: Bugun Yangi O'zbekiston hayotining barcha sohalari chuqur islohotlar maydoniga aylangan. Bu jarayonda ijtimoiy sohaning asosi hisoblangan ta'lim tizimidagi o'zgarishlar haqida to'liqlanib so'zlamaslikning iloji yo'q. Mamlakatimizda so'nggi yillarda ta'lim tizimining barcha bosqichlarini zamonaviy talablar asosida tashkil etish bo'yicha amaliy ishlar hal qiluvchi bosqichga kirdi. Prezidentimiz ta'kidlaganidek: “Farzandlarimiz maktabdan qanchalik bilimli bo'lib chiqsa, yuqori texnologiyalarga asoslangan iqtisodiyot tarmoqlari shuncha tez rivojlanadi, ko'plab ijtimoiy muammolarni echish imkoni tug'iladi.

Shunday ekan, Yangi O'zbekiston ostonasi maktabdan boshlanadi desam, o'ylaymanki, butun xalqimiz bu fikrni qo'llabquvvatlaydi”.